

SİVİL TOPLUMA KAVRAMSAL BİR BAKIŞ

Kavramlar sağlıklı analiz yapılmadan kullanılınca aslına ters düşecek anlamlar yüklenebiliyorlar. Böylece, istenilen renge boyanan, istenilen kılıfa sokulan ucube kavramlar ortaya çıkıyor. Bunları istediğiniz gibi; kalkan ya da silah olarak kullanabiliyorsunuz. Hele bir de yükselen değerler içinde yer almaya başlamışsa, sivil toplum kavramı gibi adeta büyüü bir kutuya dönüşmüş oluyor kavramınız.. Üstelik sivil toplum gibi farklı dönemlerde farklı anlamlarda kullanılmışsa iş iyice zorlaşıyor.

Sivil toplum kavramı Türkiye'de üzerine olumlu değer yüklenen sayılı seçkin kavramlardandır. Batı dünyasının belirli sosyal, ekonomik ve siyasal evrimi sonucu ortaya çıkan kavram hayli geç ve farklı bir evrimle de olsa son yıllarda yıldızın parladığı anları yaşamaktadır.

Sivil toplum kavramı Türkiye'de orijinine denk gelecek şekilde yerine oturmamıştır. Bu yüzden kavram hep yanlış olarak kullanılmıştır. Bu yanlış anlamalar şöyle ifade edilebilir.

Sivil toplum Türkiye'de askeri olanın karşısı olarak kullanılmıştır(Belge-1989:71). Böylece sivil toplum askerler tarafından değil de siviller tarafından idare edilen toplumu ifade eder. Sivil toplumun Türk düşün dünyasına girdiği 1980 sonrasında (1980 öncesi İdris Küçükömer istisnası üzerinde ilerki yazılarda ayrıntılı olarak durulacaktır) bu durum açıkça görülür. Askerlerin idareyi sivil otoriteye teslim etmeleri sivil topluma geçiş olarak algılanmıştır. Bu açıdan kavramın Türk düşün hayatına giriş tarihi bile çok önemlidir. Devletçi bir ekonomik görüşü savunsa da yöneticilerin asker değil sivil olmaları sivil toplumu yansıtmaktadır anlayışı vardır. Yani geniş kapsamlı bir tanımla bu anlamda sivil toplum askerlerin egemen olmadığı toplumu ifade eder ki kavramın ruhuna ters bir anlayıştır.

Türkiye'de sivil toplumun kazandığı ikinci anlam, sivil vatandaşların kurduğu derneklerle ifade alanı bulan, sivil toplum örgütleri adı altında incelenecek varlık alanıdır. Sivil vatandaşların kurdukları yasal örgüt-dernekler sivil toplumu oluşturur. Gerçekte örgüt ve dernekler sivil toplumun olmazsa olmaz gereklerindendir fakat her örgüt, dernek sivil toplumu, ya da sivil toplum denilen oluşumu temsil etme yeteneğine sahip değildir ya da bunların sayısı ile sivil toplum fazlaca orantılı değildir. Avcı dernekleri, Kanarya

Tevfik ERDEM

*Ahmet Yesevi Ü. Sos. Bil. Enst.
Yüksek Lisans Öğrencisi*

Severler Cemiyeti, Cimi Tekke Köyü Kalkındırma Derneği vb. sivil toplum örgütleri olarak anılır. Sivil vatandaşların bu tür örgütler kurmaları veya bunların sayılarının binlerle ifade edilip ciltli katalogların yayınlanması sivil toplumun özüne fazla bir katkıda bulunmaz.

Türkiye'de sivil toplumun üçüncü (yanlış) anlamı, sivil toplumun burjuva toplumu olduğuna ilişkin nitelemedir. Bu da yine kavrayış eksikliğinden kaynaklanmaktadır(Belge-1989:71). Sivili toplum burjuva toplumdur, burjuvaların kendi kültürlerini, dünya, ekonomik görüşlerini yansıttıkları, egemen kılmaya çalıştıkları toplumdur. Sivil toplumun burjuva toplumu olduğu Hegel tarafından ifade edilmiştir. Hegel'in sivil toplumu ifade için kullandığı Bürgerliche Gesellschaft terimi, burjuva toplumunu ifade eder. Bu niteleme de sivil toplumu ifade etmek için yetersizdir. Sivil toplum artık sadece burjuva toplumunu yansıtmamaktadır, askeri toplumun karşıtı olmakla yetinmediği gibi.

Köklere Dönüş

Sivil toplum kavramının köklerine inildiğinde hayli eski bir tarihe sahip olduğu görülür. Arist'o'ya dek götürülen sivil toplum, devlet ile aynı anlamda kullanılan bir terim olarak karşımıza çıkar. Sivil toplum ve devlet birbirlerinin yerine kullanılabilirler. Bir sivil toplumun üyesi olmak demek, bir yurttaş (devletin bir üyesi) olmak demektir(Keane-1993:47-48). Sivil toplum ve devletin farklı ve birbirine karşıt olması daha sonraları 18-19. Yüzyıl Avrupa'sında görülmeye başlar.

Okuyucuyu farklı bir alana götürmekle birlikte aradaki bağlantının hemen anlaşılacağı sivil (civil) ya da civilisation kavramlarının köküne inildiğinde R. Estieme'nin Fransızca-Latince sözlükte (1549) civil'i görgü kurallarını iyi bilen anlamında , Descartes ise ünlü eseri Metot Üzerine Konuşma'sında to civilize'yi yabancı sözcüğünün karşıtı olarak kullandığı görülmektedir (Febvre-1995:229-230). Civilisation'un ise ilk defa 18. Yüzyılın ikinci yarısından sonra Marki de Mirebeau tarafından kullanıldığı görülür. Civilisation uygarlık son çözümlemeye 18. Yüzyılın ilerleme felsefesinin kaynaşımıyla oluşmuş burjuva yaşamı ya da yaşam stilini ifade etmektedir(Tanilli-1994:12-13).

17-18. Yüzyıllarda Burjuva, ekonomik güç ve bunun getirdiği siyasi güç ile birlikte kendi hak ve özgürlüklerinin bilincine varmıştır. Mardin'e göre (Tarihsiz: 1920), sivil toplum ya da sivilite bu dönemde hürriyeti, hak ve yükümlülüğü anlatır, burada şehir adabına vurgu söz konusudur. Bu siviliteğin, sivil toplumun tersi ise gayri medeniliği anlatır. Mardin bu vurgulamalarda bugün bile bir değişikliğin olmadığını söyler. Bu bağlamda sivil toplum (Batı) ve Batı dışı toplumlar için ulaşılması gereken bir hedef olarak görülür. Şaylan'ın sivil toplumu tanımlayış biçimi tam da bu bakış açısına uygundur; "Sivil toplum, barışın, özgürlüğün ve uyumun egemen olduğu, varolabilecek en uygar toplumsal düzen özlemine ifade etmektedir"(Şaylan-1994:34).

Sivil toplum farklı dönemlerde farklı şekillerde ele alınmıştır. Keane, kavramın bugünkü modern anlamına gelinceye değin dört değişik evreden geçtiğini söyler(Keane-1993:50-53):

Birinci evrede klasik sivil toplum ve devlet ayrılığı ortaya çıkar. Yani klasik sivil toplum ve devlet birlikteliği kırılır. Merkezi, egemen, anayasal devleti haklılaştırma ve bunun karşısında bu devletin otoritesine karşı sivil toplumun içindeki bağımsız "toplumlar"ın gelişmesinin önemini vurgulama.

İkinci evre; Bağımsız "toplumlar" ın kendilerini devlete karşı savunmalarının meşru olduğu iddiası. Buradaki vurgu devlete karşı sivil toplumun vurgulanmasıdır ki oldukça önemli bir iddiadır.

Üçüncü evre; Sivil toplum ve devlet ayrımındaki devlet karşıtlığı zayıflar. Sivil toplumun özgürlüğü kendini felç eden çatışma üreten bir şey olarak görülmüş ve dolayısıyla sivil toplumun daha katı bir devlet düzenlemesine ve denetimine gerek duyduğu düşünülür. Vurgu sivil topluma karşı devlettir.

Dördüncü evre;Düzenleyici devlet iktidarının sivil toplumu yavaş yavaş boğacağından korkulur. Buna uygun olarak da çoğulcu, kendi kendini örgütleyen, devletten bağımsız bir sivil toplumu korumanın önemi vurgulanır.

Batı Avrupa Tarihinde Sivil Toplumun Ortaya Çıkış Süreci

Sivil toplum bugünkü ayrıcalıklı konumuna Batı Avrupa'nın geçirdiği sosyal, ekonomik ve siyasal evrim sonucu gelmiştir. Bu evrim, Batı için karanlık Orta Çağın aşıldığı, Rönesans ve Reformun yaşandığı, insanların "ilerleme"den bahsettiği, insanları ya da insanlığı aydınlatan bilim adamlarının düşünür-filozofların, "ışıklar"ın ortaya çıktığı Aydınlanma Çağı'nı da ifade eder. Sivil toplumla tanışma tüm bu sayılanları bir gereklilik olarak yanında taşımakta ve bununla gurur duymaktadır.

Tarihi evrime yakından bakıldığında sivil toplumun başlangıç noktası olarak ticari hayatın ortaya çıkardığı Avrupa kentleri gösterilebilir. Kent hayatının gelişmesiyle (dolayısıyla malika-nelerin-lordların zayıflamasıyla) ekonomik ve sosyal evrim birbirine paraleldir. Sosyal statüde, değerlerde değişimler, yeni bir sınıfın (burjuva) ortaya çıkması, devletin (siyasi otoritenin) dışında yargının bağımsızlaşması, bilimsel gelişme sayesinde, kültürel hayatı yakından takip eden insan sayısındaki artış, kitle iletişiminin gelişmesi ve bunun sonucu kamuoyu oluşturma gücünün artması hep ilk ticari kentlerin ortaya çıkışıyla gerçekleşen oluşumlardır. Kamuoyu sivil toplumun önemli öğelerinden biridir. Bu tarihsel evrimin başlangıcında kamuoyunu kullanan güç burjuvadır. Burjuva kentlerde kamuoyunu mahalli meclisler sayesinde kullanmıştır. Mahalli meclisler (Parlemant'lar, Etats'lar) Mardin (Tarihsiz: 1919) ve Poggi (1991:87)'ye göre sivil toplumun oluşumunda önemli bir yere sahiptir. Bu meclislerde bireyler, özgürce siyasi toplum-devletten bağımsız bir biçimde kendileri için sosyal, ekonomik, siyasal kararlar alabilmişlerdir.

Ortaçağ sonrasında yaşanan siyasi, ekonomik, sosyal dönüşümlerin sonuçlarından birisi de yurttaşlık bilincinin ortaya çıkmasıdır. Yani soran-sorgulayan insanların ortaya çıkması veya böyle bir ortamın hazırlanmasıdır. Artık insanların yasalar önünde eşit olduğu bir sosyal düzen söz konusudur. Her insan aynı haklara sahiptir, önemli olan bu hakların mücadelesini vermektir. Ve ortam siyasi, sosyal ve ekonomik açıdan bu hak mücadelesini vermeye uygundur; tabii ki burjuvalar açısından.

Ekonomik alanda devlet insanları üretime yönlendirmeye çalışmaz, belli bir dine inanması için zorlamada bulunamaz. Kiliseye gidip-

gitmemek, Tanrının varlığına inanıp inanmamak o insan tekini ilgilendiren bir alandır.

Toplum, devletin gücünün dışında toplumu etkileyen bir güç olarak kamuoyunu oluşturup, bu yönde etkinliklerde bulunabilmektedir. Yalnız burjuvazinin (kamuoyu oluşturmada en etkili güçlerden biri) kamuoyu oluşturmadaki etkinliği devleti yıkmaya ya da sarsmaya yönelik bir oluşum değildir (Poggi-1991:87). Bu oluşum sadece kendi çıkarlarını koruma ve devamını sağlamaya yönelik bir güç göstermeydi. Bu açıklamalardan sivil toplumun bir açılımı ortaya çıkar; Sivil toplum, devletin dışında ondan bağımsız bir biçimde etkinlikte bulunan toplumdur. Belge'nin dediği gibi (Belge-Tarihsiz:1920), devlet alanının dışında toplumun kendi kendini yönlendirebilme geleneğidir. Fakat sivil toplumu sadece bu açılımla ele almak yeterli değildir. Kentlerle birlikte ticari hayat malikanelerin dışına taşmış ve kendi içine kapalı yapıya sahip malikanelerin yıkılmasına neden olmuştur. Kent hayatının başat tipi olan burjuva sınıfı serbest - kısıtlamasız bir üretim ortamı ile karşılaşmıştır. Artık daha fazla üretmemek, yatırım yapmamak, kar elde etmemek için hiç bir neden kalmamıştır. Devletin ekonomik alana el atmasına gerek yoktur. Çünkü (girişimci) bireyler bu alanı rahatça kullanabilmektedirler. "Gizli bir el" her şeyi idare ediyor gibidir. Devletin görevi böylece savunma, adli işler ve iç güvenliğin sağlanmasına indirgenmiş olur. Bireylerin ekonomik alanı devletten daha iyi kullandığına dair bir inanç oluşur ki buna liberalizm denir. Devletin ekonomik alana karıştırılmasının istenmediği bu dönemde görevi sadece güvenlik işleviyle sınırlı jandarma devlet anlayışı doğar.

Sivil toplum, ekonomik ilişkiler bağlamında ele alındığında yukarıda anlatılanlara eklenebilecek yeni bir şey yoktur. Bu anlamda sivil toplum piyasa ekonomisini yansıtır; Üretim rekabet ortamı içinde yapılır, üretilen mal serbest dolaşma hakkına sahiptir... Fakat sivil toplumu sadece ekonomik açılımıyla değerlendirmek de yeterli değildir.

Görüldüğü gibi kavramı sadece bu iki açılımla ele almak yeterli değil, kavram öylesine elastiki bir yapıya sahiptir ki üzerinde herkesin hemfikir olduğu bir tanım yoktur (zaten buna gerek de yoktur), ama yapılan tanımlarda kulla-

nilan ortak kavramlar vardır; birey, gönüllülük, devlet dışılık vb. gibi. Sivil toplum bireysel özgürlüğü kısaca bireyi ön plana aldığı için onun hakkında birey merkezli tanımlar yapılır: "Sivil toplum, bireyin devletten izin almadan girebildiği toplumsal ilişkiler, gerçekleştirebildiği toplumsal etkinliklerdir"(Akat-1991:58) gibi. Temelde bireyin kendi isteğiyle, iradesiyle girdiği, siyasal otoriteyi etkilemeyi amaçlayan ilişkiler, örgütlenmeler ve etkinlikler sivil toplumu oluşturur denilebilir.

Artık sivil toplumun uzunca bir tanımını yapmak gerekirse şöyle yapılabilir;

"En soyut anlamıyla sivil toplum, üyeleri öncelikle devlet dışı faaliyetlerle -ekonomik ve kültürel üretim, ev yaşamı ve gönüllü birlikler- uğraşan ve bu faaliyetler dolayısıyla devlet kurumları üzerinde her çeşit baskı ve denetimi uygulayarak kendi kimliklerini koruyan ve dönüştüren kurumların oluşturduğu bir bütün olarak kavranabilir... Sivil toplumun son derece önemli ek bir anlamı daha vardır. Yasal güvence altında bulunan ve kendi kendini örgütleyen çok sayıda kamusal alan-üretim birimleri, ev yaşamı, gönüllü örgütlenmeler ve topluluklara yönelik hizmetler-kapsayan , devlet dışı bir alan olma potansiyeline sahiptir." (Keane-1994:35-36).

Sivil toplum olgusu Batı düşünce tarihinde Hobbes, Locke, Rousseau, Hegel, Marx, Gramsci vd. tarafından yoğun bir şekilde tartışılmıştır. Sivil toplum tartışmaları devlet ve toplumun birbirinden ayrılması ve toplumun devlet karşısında üstünlüğünün vurgulanmasıyla devam etmektedir. İlk sivil toplum tartışmalarını başlatan düşünürlerde(Hobbes, Locke, Rousseau) sivil toplum devleti temsilen kullanılır. Devlet-sivil toplum ayrımı Hegel ve Marx ile ortaya çıkar.

17 ve 18. Yüzyıllarda gündemde kalan sivil toplumun zamanla gündemdeki yerini kaybetmesinin iki nedeni vardır (Çaha-1996:204);

1-Batı Avrupa'da sivil toplumdaki çok temsili demokrasinin konuşulmaya başlaması

2-Doğu bloku ülkelerindeki katı merkezîyet-çi-devletçi siyasal yapıların ortaya çıkması.

3-Çeşitli siyasal, ekonomik ve sosyal değişimler (temsili demokrasideki temsil etme sorunu, Doğu blokunun zamanla yıkılması) sonucu sivil toplum yeniden gündeme oturmaya başlamıştır.

Bu durumun da kabul edilen üç nedeni vardır; Birincisi1960'lardaki sosyal hareketlerdir. Siyah hakları kampanyaları, feminist, öğrenci ve çevre hareketleri, barış ve çevre hareketleri sivil toplumun gündeme gelmesine neden olmuştur(Keane-1993:21).

İkinci bir etken, giderek devletler üstü bir konuma gelen uluslararası resmi ve gönüllü kuruluşların (kadın, çevre, insan, çocuk hakları örgütlerinin) devletleri mutlak otoriteler olmaktan çıkarmalarıdır (Çaha-1996:206).

Üçüncü etken ise, Doğu blokundaki tek parti rejimlerinin şekillendirdiği tek tip toplum ve siyaset yapısına sahip devletlerin yıkılmasıdır (Çaha-1996:206). Tek parti rejimleri totaliter yapılarıyla sivil toplumu yok eden bir niteliğe sahiptirler.

Sivil Toplum Kuramları

Bugün artık sivil toplumun en belirgin özelliği bireyin hak ve özgürlüklerinin vurgulanmasıdır. Sivil toplumun bir özelliği de merkezi otoritenin sivil yaşama müdahalesini sınırlamadır (Fincancı-1991:14). Sivil toplum bu etkinlikleriyle devletin yetkisini sınırlamanın da ötesine gider ve gitmelidir de çünkü sivil toplumun özelliği sorgulayan, irdeleyen, hakkının arayan vatandaşlardan oluşmasıdır. Sivil toplum bu yönüyle siyasal iktidarın başından gitmeyen bela olmalıdır (Keane-1994:37).

Sivil toplumu "jenerik ad" olarak gören Fincancı, birbirinden çok farklı üç sivil toplum kuramını ele alır (Fincancı-1991:2-4);

1- Çoğulcu Sivil toplum: Çoğulcu demokrasinin ortaya çıkardığı bir sivil toplum modelidir. Devletin yerine sivil örgütlenmelerin-çıkarcı gruplarının etkin hale getirilmesiyle hak ve özgürlüklere ulaşılır. Bunun için çıkar grupları devletten tamamen ayrı ve aktif olmalıdır.. Türkiye'de sivil toplumdaki anlaşılabilir çoğulcu sivil toplumdur. Burada eleştirilen taraf, çıkar gruplarının devleti tekellerine alması korkusudur.

2- Asgari Devletçi Sivil Toplum:Devleti asgariye indirmeyi hedefler, savunucusu Hayek'tir. Hayek'e göre hükümet yapısı gereği, çoğunluğun fikrine değil baskı gruplarının çıkarlarına hizmet etmektedir. Devletin görevi düzenin işlemesine

uygun bir çerçeve kurmaktan ötede olmamalıdır (Fincancı-1991:11).

Hayek'in sivil toplumu yasama, yürütme ve zor gücü kullanımı olarak devleti aşgariye indiren bir toplumdur. Hayek'e göre sivil toplum düzeni şu şekilde olmalıdır(Fincancı-1991:11):

a- Baskı grupları elinden alınmış hükümet

b- Gücü, toplumun kendi kurallarını onayla sınırlı yasama

c- Evrensel geçerliği olan kurallara uyulmasını gözleyecek bir zor gücü.

Hayek'in demokratik hükümeti çoğunluğun değil baskı gruplarının çıkarlarına hizmet etmekle suçlaması Türkiye'de kabul gören çoğulcu sivil toplum anlayışını hedef alan bir suçlamadır ve haklılık payı vardır. 27 Mart 1996 Türkiye genelindeki milletvekili seçimleri sonrasında çok belirgin bir şekilde belli çıkar grupları (TÜSIAD gibi) demokratik hükümet denen oluşumu etkilemeye çalışmışlar ve bu konuda kamuoyu oluşturmaya hedeflemişlerdir.

3- Katılımcı Sivil Toplum: Katılımcı demokrasinin ürünü olarak görülür. İlk iki kuram sağ düşüncenin ürünü olmakla birlikte bu kuram Neo-Marksist öğretinin ürünüdür. Amaç devletin sınırlandırılması değil, sivilleştirilmesidir (halklaştırılması). Böylece halk-devlet, sivil toplumun hem kendisi, hem icracısı olacaktır (Fincancı-1991:3).

Batıda geliştirilen bu sivil toplum kuramlarının temel özellikleri şunlardır(Fincancı-1991:14):

1-Temel hak ve özgürlüklerin tam ve eksiksiz varlığını veri saymak ve sivil toplumu o taban üzerine kurmak.

2- Merkezi otoritenin toplumsal sivil yaşama kural koyarak müdahale yetkisini sınırlamaktır.

Tüm bu söylenenler doğrultusunda sivil toplumdan söz edebilmek için, birey, siyasal tercihini zorlama, yönlendirme olmadan ortaya koyabilmeli, dini alanda devletin baskısını hissetmeden tercihini ortaya koyabilmeli ve uygulayabilen, kendi dilini, kültürel unsurlarını kullanabilmelidir.

Sivil toplum olgusunu daha iyi anlayabilmek için onun çok yakından bağlantılı olduğu üç

kavramın kısaca açıklığa kavuşturulması gerekir. Bu üç kavram, devlet, demokrasi ve liberalizmdir.

Devlet

Sivil toplum olgusunu anlayabilmek için devlet kavramı üzerinde derin ve geniş bir bilgilenmeye ihtiyaç vardır. Devletin doğuşu, alanı, etkinliği, sivil toplum karşısında yerinin gösterilmesi konunun daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır.

Devletin tarihsel süreç içinde oluşumuna bakıldığında, ilk devletin insan toplumu tarihinde tam olarak nasıl ve ne zaman ortaya çıktığı çözümü imkansız bir soru (Bottomore-1987:40) olarak karşımıza çıkar.

Devleti ortaya çıkaran ve gelişmesini sağlayan nedenlere Bottomore iki türlü yanıt verir (Bottomore-1987:40):

a- İnsan toplumları büyüyüp karmaşıklaşmış, toplumsal işlevler farklılaşmış, artmış ve toplumda bireylerle kümeler arasındaki çıkar çatışmalarını düzenleyebilen ve "genel çıkar"ı temsil eden üstün otorite ihtiyacı inancı.

b- Toplumun egemen ve bağımlı sınıflar olarak iç farklılaşımının sonucunda (Marksist kurama göre), ya da (Openheimer) bir küme insanın fetih suretiyle diğeri üzerinde yönetimini kabul ettirmesi sonucunda bir egemenlik aracı olarak devlet ortaya çıkmıştır.

Devlet ile ilgili açıklamalarda devletin en belirgin özelliği egemenlik olgusunu bünyesinde barındırmasıdır.. Gerçekten de Poggi'nin dediği gibi (Poggi-1991:96), egemenlik hukuk devletin en belirgin özelliğidir. Devletin özelliği bu egemenliği kullanabilen meşru kanal olmasıdır.

Sivil toplum ve devlet bağlantısı ise sosyal sözleşme teorilerinde görülür. Devletin ortaya çıkış nedeni de sosyal sözleşme teorilerinin ana konularından biridir. Sosyal sözleşmenin özünde bireylerin tüm haklarını hükumete-devlete vermesi yatar. Bu hak verme karşılığında bir arada yaşamının gereği olarak devletten sivil-medeni özgürlükler alır. Bu haklar, özgürlükler diğer bireylerle çatışmaya düşmeyecek şekildeki hak ve özgürlüklerdir. Sosyal sözleşmenin amacı, sözleşmeyi yapanların korunmasıdır. Sözleşmeyi yapanların korunmasını sağlayan ise devlet-

tir(Rousseau-1982:45). Devlet yapılan bu sosyal sözleşmeyle egemenliğine meşru bir taban bulur.

Sivil toplum her şeyden önce devletin dışındaki bir alanı ifade eder. Kendine devlet dışında bir alan bulmasıyla da devletin karşıtı-zıddı bir konumda yer alır. Sivil toplum için amaç devletin ekonomik, siyasal ve kültürel düzeyde varlık alanının daraltılmasıdır. Fakat amaç devletin varlığına tamamen son vermek değildir. Devletin varlığına tamamen son vermeyi Anarşistler savunurlar. Sivil toplum ve devleti birbirlerinin düşman kardeşleri olarak görmek yanlış bir bakış açısidir. Bugün artık sivil toplumcular tarafından da "asgari" düzeyde devletin varlığından, varolma gerekliliğinden söz edilmektedir. Devletten bağımsız bir sivil toplum fikrinin , yalnızca modernliğin eski "liberal" evresi için geçerli olduğu iddia edilmektedir. Bugünün koşulları altında, kamusal olanla özel olan, devletle sivil toplum arasındaki "klasik" sınırlar ortadan kalkmıştır (Keane-1993:14). Hatta egemen devlet iktidarı olmadan sivil toplumun kötürümleşebileceği, kan kaybindan ölebileceği (Keane-1994:47) ileri sürülür. Burada devletin görevi güçlenen birey ya da grupların (TÜSİAD, medya patronları vb gibi) diğerleri üzerindeki baskılarını önlemektir. Bu önlem siyasi, ekonomik ve kültürel düzeylerde devletin yasal organlarıyla alınır. Böylece devlet sivil toplum içinde çıkabilecek çatışmaları önlemiş olur.

Demokrasi

Sivil toplum olgusunu anlayabilmek için üzerinde tutulması gereken kavramlardan birisi de demokrasidir. Demokrasi en basit tanımıyla halkın kendi kendini yönetmesi olarak bilinir. Yani demokrasi iktidarla bağlantılı bir kavramdır.

Halkın kendi kendini yönetmesi ütopyik bir söylem olarak geride kalmış ve demokrasi günümüzde halkın kendisini yönetenleri (kendisini yönetimde temsil edenleri de denebilir) verdiği eşit oylarla, seçmesi ve belirli zamanlarda yapılan seçimlerle de denetleyebilmesi anlamına gelmiştir.

Gerçek anlamda demokrasi Ortaçağ Avru pa' sındaki gelişmeler sonucunda ortaya çıkmaya başlamıştır. Ortaçağ Avrupa sındaki standestaat'lar (yerel yönetimlerin ya da sivil örgütlenmelerin ilk nüveleri denebilir) ve stadestaat'daki güçlü kişi ya da gruplar meclisler-

de hükümdar ya da onun görevlileriyle temas kuruyor, itirazlarını, haklarını, tavsiyelerini iletiyorlardı (Poggi-1991:55). Standestaatlar hükümdara karşı o bölgeyi temsil ediyorlardı. Reform, Aydınlanma, Fransız Devrimi gibi değişmeler doğal hak ve siyasi eşitlik kavramları yaygınlaştıkça halkın siyasi katılım isteği artıyor ve kendi seçtikleri kişiler aracılığıyla yönetime katılmaları görüşü geçerlik kazanıyordu.

Sivil toplum kuramları, sivil toplum olgusu ancak demokratik bir ortamda vücut bulur. Şöyle de denebilir, sivil toplumun sağlıklı olabilmesi, için demokratik, demokratik olabilmesi için de devlete ihtiyaç vardır(Keane-1 994:47). Bu demokratik ortam liberal düşünceyle sentezlenerek sivil toplumu meydana getirmişlerdir. Sivil toplum olgusu tarihsel süreç içinde irdelendiğinde demokrasinin liberalizmle çok yakın bağları olan iki kavram oldukları görülecektir. Çağdaş liberal filozof Hayek, demokrasiyi tek başına bireysel özgürlüğü korumak için yeterli görmez, bu yüzden liberalizmle aşılması gerektiğini vurgular (Yayla-1992:55). Fukuyama'da kapitalizm ve demokrasinin birbirini güçlendirdiğinden bahseder. Ona göre kalkınma ile demokrasi arasında gözden kaçırılan dolaylı bir ilişki vardır. Toplumlar daha zengin ve daha güvenli hale gelirken, insanlar statülerinin ve siyasi katılımlarının tanınması (kabul edilmesi) gibi maddi olmayan amaçlara yönelmekte özgürleşmektedirler (Fukuyama-1993:62-63).

Demokrasi bir hayat tarzı olarak değil, farklı hayat tarzlarının bir arada bulunmasını, birlikte var olmasını mümkün kılan bir yöntem (Yayla-1992:55) olarak da görülür. Farklı hayat tarzlarının bir arada ve birlikte var olması devletin demokratik tutumuyla ve çok çeşitli renkteki sivil toplum örgüt-dernekleriyle mümkündür. Görüldüğü gibi Yayla'nın tanımı sivil toplumculukla çok yakından bağlantılıdır.

Tekrar kavramlar arasındaki bağlantı kurulursa; Devlet, toplumu düzenler, birey-grupların kendi aralarındaki çıkar çatışmalarını önler, sivil toplumu demokratik işleyişe uygun hale getirir. Demokrasi ise liberalizmle örtüşerek devlet zemininde sivil toplum oluşturur.

Liberalizm

Sivil toplum ve liberalizm olguları birbirleriyle o kadar yakından bağlantılıdır ki ortaya çıkış tarihleri ve teorisyenleri bile neredeyse ortak gibidir. Liberalizm sadece sivil toplumla ilgili olmakla kalmaz, devlet-siyasal toplum ve demokrasiyle de doğrudan ilişkilidir. Bu dört kavram tek bir ağacın dört ayrı dalı olarak da görülebilir.

Onsekizinci yüzyıl sanayi devrimiyle birlikte sistemleştirilen liberalizmin dayanakları şu şekilde açıklanabilir (Yayla-1992:137):

- a- Bireycilik
- b- Özgürlük(yönetilenlerin yönetenlere karşı özgürlüğü)
- c- Kendiliğinden düzen
- ç- Piyasa ekonomisi ve sınırlı devlet

Liberalizm devletin ekonomik hayata müdahalesini en aza indirmeyi ve bireylerin serbest rekabet içinde olmalarını öngörür. Gizli el formülü bu durum için ortaya atılmıştır. Liberalizmden(eksik olarak) anlaşılın sadece budur.

Liberalizmi yalnızca ekonomik bir teori olarak görmek yanlıştır. Liberalizm sosyal bir teori olarak da ele alınabilir (Yayla-1992:193). Neden olarak da liberalizmin teorisyenlerinin görüşleri gösterilebilir. Örneğin liberalizmin kurucusu B. Constant'ın görüşleri incelendiğinde liberal toplum eşittir sivil toplum gibi bir denklige ulaşılabilir. Constant'ın görüşleri şu şekilde ifade edilebilir: Her şeyde özgürlüğe ihtiyacı vardır insanın, dinde, felsefede, ekonomide, siyasette, edebiyatta... Kişi keyfi olarak tutuklanamaz, ölüme mahkum edilemez. Özgürlük kişinin kendi düşüncesini açıklayabilmesidir, istediği işte çalışabilmesidir, malından mülkünden dilediğince yararlanabilmesidir. Kimseden izin almadan, kimseye hesap vermeden istediği yere gidip gelmesidir. Özgürlük çıkarları doğrultusunda başkalarıyla birleşip dernek kurması, istediği inanca sahip olmasıdır(Göze-1986:237). Constant, basın özgürlüğünden , inanç, ekonomik özgürlüğe kadar tüm ayrıntılara girer.

Constant örneğiyle somutlaştırılan liberal teorisyenlerin bir çoğunun görüşü sivil toplumcuların savunduğu görüşlerle aynıdır. Liberalizm birey hak ve özgürlüklerini korumayı amaçlar, sivil toplumun amacı, işlevi budur. Sivil toplumun özgür bireyleri özgür bir ortamda özgürce düşüncelerini ifade edebilirler.

Sonuç

Her gün yazılı ve görsel medyada duyulmaya başlanan sivil toplum kavramı 1980'lerin sonrasından bu güne kadar yıldızının parladığı anları yaşamaktadır. Bu çalışmada kavramın gerçek anlamı tarihsel bir seyir içinde ortaya serilmeye çalışılmış, Türkiye'deki yaygın yanlış yorumlar gösterilmiştir.

Türkiye'deki şaşırtıcı bir taraf da sivil toplum kavramının siyasal toplum (devlet) tarafında yer alan siyasi partilerin kullanmasıdır. Siyasal toplum (devlet) aracılığıyla sivil toplum oluşturma gayreti de ayn bir sorundur. Fakat bu gün artık sivil varlık alanları-örgütler, dernekler...- oldukça etkin bir şekilde hatta siyasal toplumu etkiler tarzda varlıklarını hissettirmektedirler. Yalnız dikkat edilmesi gereken bir nokta vardır, Türkiye'de sivil toplum örgütleri adı altında devleti yıkmaya, güçsüz duruma düşürme amacı içinde faaliyetlerle de karşılaşmaktadır. Yapılan yasadışı eylemler "sivil toplum örgütlerinin katılımı" adı altında sempatik gösterilmeye çalışılmaktadır. Bu da yine kavramın tarihsel süreç içerisinde toplumun kendi içinden özümlelenerek çıkmadığını gösterir. Kavram ithaldir ve bir anda Türkiye'ye giydirilemez.. Türkiye'de sivil toplum halen hamdır, pişip olgunlaşması ise yine bir hayli zaman alacaktır.

Sivil toplumun olgunlaşması ise kendisi ile çok yakından ilgili kavramların uyumlu birlikteliği ile mümkündür. Devlet, demokrasi ve liberalizm uyumlu birlikteliğinin gelişip serpilmesi ile ancak olgun bir sivil topluma ulaşmak mümkündür.

KAYNAKLAR

- AKAT Asaf, Savaş
1991 "Sivil toplum ve ekonomi", **Sivil Toplum**, Editör: Yurdakul fincancijstanbul, TÜSES
- BELGE, Murat
1989 **Sosyalizm Türkiye ve Gelecek**, 2. Baskijstanbul, Birikim Yayınları
- BELGE, Murat
"Sivil toplum ve Türkiye"
Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, Cilt:7, İletişim yayınları
- BOTTOMORE, Tom
1987 Siyaset Sosyolojisi, Çeviren:Erol Mutlu, Ankara ,Teori Yayınları
- ÇAHA, Ömer
1996 "Sivil toplum ve liberalizm" **Diyalog**, sayı:1
- FEBVRE, Lucien
1995 "Sivilizasyon bir sözcüğün ve bir fikir öbeğinin gelişimi", Cogito,Sayı:4
- FİNCANCI, Yurdakul
Francis
1991 "Sivil toplum ve asgari devlet", **Sivil toplum**, ed:Yurdakul Fincancı, İstanbul, TÜSES
- FUKUYAMA,
1993 "Kapitalizm ve demokrasi gözden kaçırılan bir bağlantı", çev.D. Nadi Leblebici, Sosyal-Siyasal Teori,, EdAtilla Yayla, Ankara, Siyasal Kitabevi
- GÖZE,Ayferi '
1986 **Siyasal Düşünceler**, 4. Basım, İstanbul, Beta
- KEANE, John
1993 **Sivil Toplum ve Devlet**, İstanbul, Ayrıntı Yayınları
- KEANE, John
1994 **Demokrasi ve Sivil Toplum**, İstanbul, Ayrıntı Y.
- MARDİN, Şerif
"Sivil toplum", **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt: 7, İletişim Yayınları
- POGGİ, Giafranco
1991 **Çağdaş devletin gelişimi**, İstanbul, Hürriyet Vakfı Yayınları
- ROUSSEAU, Jean Jacques
1982 **Toplum Sözleşmesi**, İstanbul, Adam Yayınları
- SAYLAN, Gencay
1995 **Değişim Küreselleşme ve Devletin Yeni İşlevi**, Ankara, İmgeK.
- TANİLLİ, Server
Uygurlık Tarihi, 8. Bası, İstanbul, Cem Yayınları
- YAYLA, Atilla
1992 "Hayek, 20. Yüzyıl ve Türkiye", **Türkiye Günlüğü**, Sayı: 18